

Kütüphanelerarası Ödünç Verme Hizmeti: Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi Örneği

Havva Alkış* ve Bülent Yılmaz**

Öz

Kütüphanelerarası ödünç verme hizmeti kütüphaneler için en somut işbirliği alanlarından birisidir. Varolan toplumsal-ekonomik koşullar ve bilginin öngörülemez artış hızı sorunları çözmeye kütüphanelerin kurumsal işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Bu çalışmada, öncelikle işbirliği, kütüphanelerarası işbirliği ve kütüphanelerarası ödünç verme konularına yönelik kuramsal bir çerçeve çizilmiş, daha sonra Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi'nin kütüphanelerarası ödünç verme hizmeti çeşitli boyutlarıyla irdelenmiş ve bu hizmete ilişkin veriler değerlendirilmiştir. Ayrıca konuyla ilgili öneriler geliştirilmiştir.

Abstract

One of the most prominent means of cooperation among libraries is the practice of interlibrary loan (ILL). Socioeconomic conditions and the unforeseen growth of knowledge make cooperation between libraries imperative for the speedy solution to problems. In this paper, first a theoretical framework for cooperation in general, cooperation between libraries, and ILL is outlined. Subsequently various aspects of the ILL services of the Bilkent University Library are examined and statistics related to those services are evaluated. Finally, certain suggestions are made in this connection.

Giriş

Gerek toplumsal gerekse kurumsal gelişmelerde değişmeyen bir gerekliliğin ya da koşulun “işbirliği” olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İnsanlığın hemen her konuda ve tarihin başlangıcından bu yana işbirliğini toplumsal yaşamın bir zorunluluğu olarak gerçekleştirdiği açıktır. Bu, gerçekte “toplum” denilen bir örgüt (organizasyon) içinde yaşamın doğal sonucudur. Çünkü toplum, özünde, sosyolojik olarak bir “işbirliği projesi”dir. Kişiler, gruplar ve kurumlar bu “proje” içinde sürekli iletişim ve işbirliği içindedirler. Toplum, bu nitelikte işbirliği ve işbölümü sayesinde güçlerini birleştirerek çalışan kurumlar sistemidir.

Toplumun parçası olarak kurumlar çoğu zaman sadece kendi güçleriyle aşamayacakları sorunları çözmeye işbirliğine gitmek zorunda kalırlar. Bu, her şeyden önce “akılcı” ve “çağdaş” bir yaklaşımdır. Toplumun bilgi gereksinimini üniversite adı verilen kurum ölçeğinde karşılama temel işlevine sahip bir kurum olan “kütüphane” de bu işlevini olması gerektiği biçimde gerçekleştirebilmesi için işbirliği yaklaşımını benimsemekte ve uygulamaktadır. İçinde bulunduğumuz toplumsal-ekonomik koşullar ve özellikle “bilgi çağı” niteliğini ortaya çıkaran bilginin hesap edilemeyen artış hızı sorunları çözmeye kütüphanelerin kurumsal işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Bilimsel yayınların her 20 yılda ikiye katlandığından ve bu sürenin giderek 2 yıla kadar incediğinden söz edilmekte, 19. yüzyılın başında 100, 20.yüzyılın başında 10 000 olan bilimsel dergi sayısının günümüzde 150 000-200 000'e ulaştığı

---

* Kütüphaneci, Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi-Ankara. E-posta: havva@bilkent.edu.tr

** Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Ankara. E-posta: byilmaz@hacettepe.edu.tr

belirtilmektedir (Grötsel ve Lügger 1995). Bir başka veriye göre de, 1963 yılında 16\$ olan bir kimya dergisinin 1990'ların başındaki fiyatı 412\$ civarındadır (Cummins ve diğerleri 1992). Kaynaklarını ekonomik ve akılcı kullanma yaklaşımı, israf etmeme anlayışı ve güçleri birleştirme isteği kütüphanelerarası işbirliğinin temel gerekçelerini oluşturmaktadır.

Kütüphanelerarası ödünç verme kütüphane kurumu için en somut işbirliği örneklerinden birisidir. Bu çalışmada, öncelikle işbirliği, kütüphanelerarası işbirliği ve kütüphanelerarası ödünç verme konularına yönelik kuramsal bir çerçeve çizilerek, Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi'nin kütüphanelerarası ödünç verme hizmeti çeşitli boyutlarıyla irdelenmeye çalışılacaktır.

İşbirliği ve Kütüphanelerarası İşbirliği

İşbirliği; “amaç ve çıkarları bir olanların oluşturdukları çalışma ortaklığı” (TDK 1983:599) olarak tanımlanabilir. Tanıma dayanarak işbirliği olgusunun “birden fazla” kişi ya da kurumu gerektirdiği, “amaç ve çıkar benzerliğini” içerdiği ve bir “ortaklık” anlayışına dayandığı söylenebilir. İşbirliği kavramını kütüphane kurumu temelinde, “iki ya da daha fazla kütüphanenin benzer amaç ve çıkarlar için oluşturdukları çalışma ortaklığı” biçiminde tanımlamak yanlış olmayacaktır. Kütüphanelerarası işbirliğinde amaç ve çıkarların, işbirliğine giren her bir kütüphanenin kendi kullanıcılarına daha etkili ve gelişmiş bir hizmet verme noktasında yoğunlaşacağı (Boisse 1995:89) bilinmektedir. Kütüphanelerarası işbirliği kavramına ilişkin olarak Artukoğlu (1973:48) “ortak ilişkilerin hazırlanması ve geliştirilmesini” vurgularken, Demir (1991: 4) “ortak kararların uygulanma biçimi” boyutuna dikkat çekmektedir. Bu konuda Tonta (1999:493)'nin vurguladığı nokta önemlidir. Buna göre, işbirliği çalışmaları kütüphane olanakları ve hizmetleri açısından görece daha iyi durumda olan kütüphanelerin, olanakları ve kaynakları kısıtlı kütüphanelere yardım etmeleri anlamına gelmemektedir. İşbirliği çalışmalarının amacı, kütüphanelerin çeşitli nedenlerle kendi başına yapamadıkları projeleri yapmak, sağlayamadıkları kaynakları ortaklaşa satın almak ve ortak projeler yürütmektir. İşbirliğinin temelinde kullanıcılara daha hızlı, daha ekonomik ve daha iyi hizmet verme anlayışı yatmaktadır (Tonta, 1999: 494).

Gerek elektronik ortamdaki bilgi kaynaklarının ve hizmetlerinin giderek artması gerekse bilgi işleme, depolama ve iletişim teknolojilerinin kütüphaneler tarafından da edinilebilmesi kütüphaneler için yeni işbirliği alanlarını ortaya çıkarmıştır. Kütüphanelerin daha fazla sayıda bilgi kaynağını satın alması, satın almada ortalama maliyeti azaltması (ölçek ekonomisi) ve daha iyi hizmet verilmesini sağlaması nedeniyle kütüphanelerarası işbirliği zorunluluk haline gelmiştir. Çünkü, bir kütüphane ya da bilgi merkezinin tek başına bütün bilgi kaynaklarını toplaması ya da bu kaynaklara çeşitli yollardan erişim sağlaması olanaksızdır (Tonta, 1999: 494; Tonta, 1997:100). Kütüphanelerarası işbirliğinin “adanmışlık gerektirdiği” ayrıca karşılıklı anlayış, uzlaşma ve sabır unsurlarını içermesinin de zorunlu olduğu belirtilmektedir (Tonta 1999:509). Kurumların ortak akıllı olmalı ve söz konusu ortak akıl bilgi, kaynak, planlama ve örgütlenme becerisi ile desteklenmelidir (Küçük ve diğerleri 2004:121).

Yukarıda sıralananların yanı sıra, Demir (1991: 3-7)'e göre kütüphanelerarası işbirliğini zorunlu kılan etkenler şöyle sıralanabilir:

- Dünyada üretilen bilgi miktarının kütüphanelerin bütçe, mekan ve personel kapasitelerini çok büyük ölçüde aşmış olması.
- Hizmet edilen kişiler ve topluma daha iyi hizmet verme isteğinin belirleyici olması.
- Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin işbirliği konusunda yeni fırsat ve olanaklar yaratması.

Kütüphanelerarası işbirliği alanları olarak genelde *satın alma, derme geliştirme, kataloglama, belge sağlama, bilgi erişim ve ödünç verme* işlevlerinin öne çıktığı söylenebilir.

Kütüphanelerarası işbirliğinin önündeki en önemli engellerin teknolojik nedenlerden değil, kültürel, toplumsal ve politik etkenlerden kaynaklandığı belirtilmekte, kurumlararası uzaklığın, hizmet çevresi, maddi kaynaklar, kullanıcı tipleri, bireysel ve kurumsal çekişmeler ve tembelliğin bu konuda en belirgin engeller olduğu dile getirilmektedir (Scepanski, 2001: 197).

Kütüphanelerarası işbirliğinin başlangıcının ABD’de 1880’lere kadar gittiği ALA’nın (Amerikan Kütüphane Derneği) yayımladığı raporlardan anlaşılmaktadır. Amerikan Kongre Kütüphanesi’nin de aynı yıllarda ilk kataloglama projelerine başladığı bilinmektedir. İngiltere’de kütüphanelerarası işbirliğinin ilk örneklerinin 1930’larda kütüphanelerarası ödünç verme ve ortak katalog oluşturma amaçlı olduğu görülmektedir. 1960 ve 1970’li yıllar bu işbirliklerinin konsorsiyumlar biçiminde gelişmeye başladığı dönemler olmuştur. 1990’lar ise daha üst düzey işbirliklerinin olduğu dönemlerdir (Akbaytürk, 2003:248).

Kütüphanelerarası işbirliğinin Türkiye’deki geçmişini kısaca özetleyen çalışmalarında Küçük ve diğerleri (2004:122) Osmanlı döneminde 1800’li yıllarda ilk işbirliği çalışmalarının toplu kataloglar oluşturma biçiminde ortaya çıktığını, Cumhuriyet Döneminde ise özellikle Milli Kütüphane ve TÜBİTAK-TÜRDOK’un çabalarının dikkate değer olduğunu belirtmektedirler. Türkiye’deki işbirliği çalışmalarının genelde üniversite kütüphaneleri arasında gerçekleştirildiği, YÖK Dokümantasyon Merkezi’nin çalışmalarının bu açıdan önemli olduğu görülmektedir. 2003 yılında 70’i aşkın üyesi ile kurulan ve yaşama geçirilen Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu (ANKOS) Türkiye’de en güncel ve güçlü işbirliği örneği olarak kabul edilebilir (Akbaytürk 2003: 248).

Kütüphanelerarası Ödünç Verme

Tarihçe

Kütüphanelerarası işbirliği alanlarından olan kütüphanelerarası ödünç verme; kullanıcıların istekleri doğrultusunda, kütüphane dermelerinde yer almayan bilgi kaynaklarının yurt içi veya yurt dışındaki bilgi merkezlerinden ödünç alma, fotokopi veya elektronik ortamda sağlanması hizmetidir.

Yüzyıllar öncesine dayanan kütüphanelerarası işbirliği örnekleri içerisinde kütüphanelerarası ödünç verme (ILL-Inter Library Loan) uzun bir tarihi geçmişe sahiptir (Smith, 1993: 715). “Kütüphanelerarası ödünç verme az kullanılan kitapların uzak mesafedeki kütüphanelere ödünç verilmesi düşünülerek başlamıştır”(Markley, 1961: 25). Daha sonraki yıllarda kütüphanelerarası ödünç vermenin içeriği teknolojik gelişmelere ve ihtiyaçlara paralel olarak sürekli bir gelişim göstermiştir. Geleneksel hizmette sadece kitapların ödünç alınması ifade edilirken çağımızda kitap dışı materyaller, elektronik kitaplar gibi farklı formatta bilgi kaynakları da ödünç alınmaktadır. Örneğin: The British Library Document Supply Center gibi merkezlerden kitap, nota, mikrofilm ve doküman vb. sağlanmaktadır. Hatta, The Canada Institute for Scientific and Technical Information (CISTI) kendi yayınlarından olan elektronik kitapları ücret karşılığında bir aylığına ödünç vermektedir.

Amerika’da “Library Journal” adlı derginin ilk sayısında ifade edildiğine göre 1876 yılları civarında kütüphaneler birbirlerinden kitap ödünç alıp vermekte ve okuyucularının ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu işbirliği 1876 yılında Samuel S. Green tarafından ortaya atılmış ve 1917 yılında Amerikan Kütüphaneciler Derneği (ALA) tarafından da resmen uygulanmaya başlamıştır (Aybaş, 1967: 8). “1917 yılındaki gelişmeler Amerikan Kütüphaneciler Derneği tarafından kütüphanelerarası ödünç vermede, kütüphanelerin sorumluluklarını içeren “U.S. Kütüphanelerarası Ödünç Verme Yasa”nın hazırlanması ile devam etmiştir” (Hilyer, 2002: 101)

Kütüphaneler arasında genel kaynakların kullanımının artması sonucu standartlaşmaya yönelmiş ve 1950’li yılların ortalarında istek formları kullanılmaya başlanmıştır. 1970’li yıllarda gelişimini sürdüren mevcut toplu kataloglar ve süreli yayınların toplu listelerini içeren “Union List of Serials” isimli bibliyografya OCLC ILL sistemine aktarılmıştır. Bu çevrimiçi programı kullanan kütüphaneler arasında istekler elektronik olarak yapılmıştır (Hilyer, 2002: 1).

1980’li yıllarda birçok kütüphane kendi otomasyon sistemlerini geliştirmeye ve bilgi ağları sayesinde başka yerlerdeki kullanıcılar, aynı bibliyografik bilgilere kolayca erişim sağlamaya başlamışlardır (Çömlekçi, 1999: 89-90). Kütüphaneler arasındaki uluslararası düzeyde ödünç verme hizmetinin önem kazanması ve artmaya başlamasıyla birlikte Uluslararası Kütüphane Dernekleri Federasyonu (IFLA), “1988 yılında İngiltere’de 28 ülkenin katılımı ile kütüphanelerarası ödünç verme ve doküman sağlama konusunda ilk uluslararası toplantısını gerçekleştirmiştir(Cornish, 1988:V)

Türkiye’deki kütüphanelerarası ödünç verme hizmetlerinin tarihçesine baktığımızda; 1961 yılında Kütüphaneler Genel Müdürü Aziz Berker başkanlığında kütüphanelerin gelecek 10 yıl içerisindeki plan ve programını hazırlamak için “Kütüphaneler Komitesi” kurulduğunu, bu komitenin yaptığı toplantılar sonucunda “Kütüphaneler Komitesi Raporu” hazırlandığını görürüz. Bu raporda “Okuyucu Hizmetlerinde İşbirliği” maddesinin altında yurt içi veya yurt dışındaki kütüphanelerden ödünç kitap alınması konusu değerlendirilmiş, fakat bu yaklaşım halk kütüphaneleri ile sınırlı kalmıştır.

1983 yılında Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Dokümantasyon Merkezi kurulmuştur. “Genel amacı Türkiyede’deki bilimsel çalışmaları desteklemek olan merkezin özel amacı üniversiteler ile diğer kamu ve özel sektördeki araştırma yapan kişilere yardımcı olmak ve kütüphanelere doküman sağlamak” (Tuncer, 1988:57), biçiminde belirtilen kurumun hizmetleri belge sağlamada başlangıç sayılır. Türkiye’de Üniversite Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanları 1985’de toplanmaya başlamıştır. Bu toplantılar sonucunda kütüphane kullanıcılarının YÖK Dokümantasyon Merkezi’nden fotokopi istekleri için önce “Fotokopi İstek Formu” geliştirilmiş, daha sonra kitap istekleri de düşünülerek “Kitap/Fotokopi İstek Formu” adı altında birleşik bir form oluşturulmuş ve 11.05.1987 tarihinden itibaren tüm üniversite kütüphanelerinde kullanılmaya başlanmıştır” (Konya, 1998:138). “İşbirliği açısından kütüphanelerarası ödünç kitap ve fotokopi istek formu üniversite kütüphaneleri arasında ödünç verme hizmetinin başlamasına ve bu konuda standartlaşmaya yol açmıştır”(Güler, 1991:71). Günümüzde, her ne kadar basılı olarak hazırlanan formların yerini kütüphane web sayfalarından erişilebilen elektronik formlar almaya başlasa da, birçok kütüphane ve kurum basılı formları etkin bir şekilde kullanmaya devam etmektedir.

Toplu katalog konusunda BLISS-CAT, YORDAM Toplu Kataloğu, Mikrobeta tarafından hazırlanan “Türkiye Toplu Kataloğu”, KATARA gibi çalışmalar yapılmış fakat henüz istenilen aşamaya gelinememiştir. 2007 yılında TÜBİTAK-ULAKBİM tüm kütüphanelerin dermelerini içerecek toplu katalog çalışmalarına başlamıştır.

Kuramsal Çerçeve

Kütüphanelerin kendilerinin sahip olmadıkları kaynakları, kullanıcıları için çeşitli yerlerden sağlama düşüncesi yeni olmayıp kütüphaneciliğin eski ve önemli bir ilkesidir. Bir kütüphaneden diğerine ödünç kitap vermek, kaynak paylaşımının muhtemelen en eski biçimidir. Kütüphane eğer istenen dokümana sahipse, kullanıcı bir süre için onu ödünç alabilir. Eğer, sahip değilse, başka bir yerden sağlamayı deneyecektir. Bu basit işlemde kütüphane bir iletişim sürecine girecektir (başvurunun alınması, bilgilerin kontrol edilmesi, posta veya telefonla başka bir kütüphaneye başvuru, vs.). Başvurunun muhatabı olan kütüphane de benzeri bir takım etkinliklerde bulunacaktır. Geleneksel kütüphanelerarası ödünç verme kısaca bu şekilde

gerçekleştirilir (Çelik, 1990: 38). Kütüphanelerarası ödünç vermenin temel işlevi dermede yer almayan kaynakların en kısa sürede sağlanarak kullanıcı gereksiniminin karşılanmasıdır.

“Kütüphanelerarası ödünç verme hizmeti (interlibrary Loan, ILL) farklı kütüphanelerde farklı isim ve kısaltmalarla kullanılır. Bunlar arasında kütüphanelerarası ödünç verme (interlibrary lending), kütüphanelerarası ödünç alma (interlibrary borrowing), kütüphanelerarası hizmetler (interlibrary services), belge (doküman) sağlama (document delivery), ve kaynak paylaşımı (resource sharing) gibi kavramlar yer almaktadır (Hilyer, 2006:3).

“Günümüzdeki kütüphanelerde, geleneksel kütüphanelerarası ödünç verme hizmetlerinden elektronik ödünç verme hizmetlerine doğru bir yönelme görülür. Ticari belge sağlayan şirketlerde ve ücret karşılığı belge sağlayan kütüphanelerde bu hizmet genellikle “Belge (doküman) sağlama” kavramı ile ifade edilmektedir. Bugünün genişlemiş hizmetleri için belki en iyi isim “kütüphanelerarası ödünç verme” ve “belge (doküman) sağlama”dır” (Boucher, 1997: 3).

Kütüphanelerarası ödünç verme 2 bölümden oluşur. Bunlar, “ödünç alma” ve “ödünç verme”dir. Kütüphanelerin çoğu genellikle iki hizmeti de birlikte yürütür. (Hilyer, 2006:3). Birçok kütüphanede belge istekleri de kütüphanelerarası ödünç verme birimi tarafından sağlanmaktadır. Yakın gelecekte kütüphanelerarası ödünç vermenin üç kısımdan oluşacağı öngörülmektedir. Özellikle son 25-30 yıldır dünyadaki teknolojik gelişmeler ve bu gelişmelerin kütüphanelere bilgisayarların kullanımı, bibliyografik kayıtlara kolayca erişilmesi ve toplu katalogların oluşturulması gibi yansımaları kütüphaneler arasında kaynak paylaşımını daha kolay ve etkin hale getirmiştir. Doğal olarak, gelişmeler sonucunda kütüphaneler arasında ödünç verme de artmıştır. Bunun başlıca nedenleri şöylece sıralanabilir:

- Çeşitli konularda yayımlanan bilgi kaynağı sayısındaki artış,
- Bu artışa bağlı olarak, toplumun çoğalan bilgi gereksiniminin etkili bir şekilde karşılanması zorunluluğu,
- Teknolojik gelişmelere bağlı olarak hızla artan bilgi kaynağı ücretleri, (Smith, 1993:715).
- Bilgi kaynağına daha kısa sürede ulaşma isteği,
- Kütüphane binalarındaki yer sıkıntısı

Başarılı ve etkin kütüphanelerarası ödünç verme /alma hizmeti verebilmek için kütüphanelerin yazılı politikaların olması gerekir. Bu politikada;

- Kütüphanelerarası ödünç verme/alma hizmetinden kimlerin yararlanacağı?
- Kaç adet bilgi kaynağının istenilebileceği?
- Ücretin ne olacağı?
- İsteğin nasıl yapılacağı (elektronik veya basılı ortam, telefon, e-posta) ?
- Ne tür materyallerin ödünç istenebileceği veya verilebileceği?
- Sürenin uzunluğu? (Ne kadar sürede sağlanabilir, ne kadar süre kullanılabilir vb.) gibi temel bilgilerin yanı sıra ayrıntılı bilgi ve sorular için iletişim numarasının da yer alması gereklidir.

Ödünç verilen kaynakların türleri kütüphanelerin hizmet politikalarına göre değişiklik göstermesine karşın genel uygulamada aşağıdaki kaynaklar kütüphaneler arası ödünç verilmez:

- Danışma (referans) kaynakları,
- Nadir eserler niteliği taşıyan bilgi kaynakları ,
- “Rezerve” kitapları,
- Süreli yayınların güncel sayıları.

Türkiye’de kütüphanelerarası ödünç verme; iletişim ve bilgi çağının gereklerine uygun standartlarda gerçekleştirilme aşamasına gelememiştir. Bunun en önemli nedenlerinden *ilki*, Tonta (1987:122)’ya göre “ 1927 yılında kabul edilen genel “Muhasebe Kanunu”dur. Bu yasaya göre; kütüphaneciler kişisel olarak dermelerinde olan kayıplardan sorumludurlar, kayıp kaynakların bedellerini kendi maaşlarından kütüphaneye ödemeleri gerekir. Bu kanuni yaptırımlar önemsenmese bile çoğu kütüphaneci riske girmemeyi tercih etmektedir”.

Son yıllarda kaynağı ödünç alan kurumların sorumluluk alması sonucu bu bakış açısı değişmeye başlamıştır. Günümüzde ise ödünç verme uygulamalarında bilgi kaynağını ödünç alan kurum ve ödünç alınmasını isteyen kişi kaynağın gecikmesi, hasar görmesi ve kaybolmasından sorumlu tutulmaktadır.

İkinci neden ise; Türkiye’deki kütüphanelerin hepsinin dermesini içeren toplu katalogların henüz hazır olmamasıdır. Bu nedenle ödünç alınmak istenen bilgi kaynağının hangi kütüphanede olduğunun bulunması gereğinden fazla zaman ve iş gücü kaybına neden olmaktadır. Hatta yurt içerisindeki kütüphanelerde mevcut olan kaynağa bu nedenle erişim mümkün olmadığı için yurt dışına yönelmekte bu da kütüphane bütçelerine gereksiz ek maliyetler getirmektedir.

Önümüzdeki süreçte özellikle TÜBİTAK-ULAKBİM’in çabalarının önem kazanacağı söylenebilir.

Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi Kütüphanelerarası Ödünç Verme Hizmeti

Bilkent Üniversitesi 1984 yılında Türkiye’nin ilk vakıf üniversitesi olarak kurulmuştur. “Bilim Kenti” sözcüklerinin kısaltılarak birleştirilmesi ile oluşturulan Bilkent adı, üniversitenin amacını yansıtmak üzere verilmiştir. 1986 yılında hizmete başlayan Bilkent Üniversitesi, 9 fakülte, 2 yüksekokul ve 3 meslek yüksek okulu bünyesindeki 38 eğitim programı, 11.500 öğrencisi ve 40 farklı ülkeden öğretim üyeleri ile eğitim yaşamını sürdürmektedir. (<http://www.bilkent.edu.tr/bilkent-tr/general/tarihce.html>)

Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, üniversitenin eğitim ve öğretime başlaması ile birlikte hizmete geçmiştir. Koleksiyonun artışına paralel olarak 1993 ve 1996 yıllarında binaya yapılan eklemelerle bugünkü kullanıldığı şekline kavuşmuştur. 1990 yılında, güzel sanatlar ve fotoğrafçılık ile ilgili kitap ve dergilerin hizmete sunulduğu Sanat Odası’nda güncel Türk sanatçıları ve eserleri hakkında makale, gazete kupürü ve sergi davetiyelerinin yer aldığı “Türk Plastik Sanatlar Arşivi” kurulmuştur. Türkiye’de bu konuda ilk ve tek arşiv olması bakımından önemlidir. 1992 yılında Doğu Kampüste bulunan meslek yüksek okulları ile Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksek Okulu’nun öğrenci ve öğretim görevlilerini hizmet vermek üzere, Doğu Kampüs Şube Kütüphanesi açılmıştır.

Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, 1993 yılında ABD Resmi Belgeleri (USA Government Printig Office), 2001 yılında Avrupa Birliği ve Dünya Bankası’nın derleme kütüphanesi olmuştur. Bu nedenle, bu kurumların yayınları sürekli olarak kütüphaneye ücretsiz olarak gönderilmekte ve kütüphane koleksiyonunda yerini almaktadır. Ayrıca, kütüphanede dünyaca tanınmış bilim adamı Prof. Dr. Halil İnalçık’ın koleksiyonunun yer aldığı *Halil İnalçık Odası* ve nadir eserlerin yer aldığı *Özel Koleksiyon Odası* mevcuttur.

Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi kitap, dergi ve veri tabanlarını sağlaması için üniversitenin bütçe politikası çerçevesinde her yıl belirlenen bir miktarda pay alır. Bu miktar yıllara göre değişiklik göstermekle birlikte genellikle USD 3.000.000 civarındadır.

Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi sadece Bilkent Üniversitesi’ne değil Türkiye’deki tüm araştırmacılara hizmet vermektedir. Bu nedenle; yılın 362 günü hafta içi 8.30-23.30 hafta sonu 9.00-23.30 saatleri arasında 68 adet personel ile hizmet vermektedir. Kütüphanedeki kaynaklar ABD Kongre Kütüphanesi (LC) Sınıflama Sistemi’ne göre düzenlenmiş, tüm bilgi

kaynaklarının Bilkent Üniversitesi Kütüphane Otomasyon Sistemi (Bilkent Library Information Services System, BLISS) kullanılarak bibliyografik veri girişleri yapılmış ve erişim kolaylığı sağlanmıştır.

Kütüphane, üniversite bünyesinde faaliyet gösteren fakülte, bölüm, yüksekokul üyelerinin araştırma, inceleme ve entellektüel faaliyetlerini desteklemek için her geçen yıl farklı ortamlardaki bilgi kaynaklarını koleksiyonuna ekleyerek gelişimini devam ettirmektedir. Kütüphane koleksiyonunda 2007 yılı itibari ile; 403,273 kitap, 2740 adet basılı ve 28,377 adet elektronik dergi, 112 adet veri tabanı ve 70,086 adet kitap dışı materyal mevcuttur.

Kütüphanenin üye sayısı 18,444'tür (14,734 Bilkent, 3710 dış okuyucu). 2007 yılında kütüphaneye gelen okuyucu sayısı, 657,388 (618,093 Bilkent ve 39,295 kişi dış okuyucu), ödünç alınan bilgi kaynağı sayısı 219,301'dir (175,395 adet kitap, 573 adet ciltli dergi, 17,727 adet kitap dışı materyal ve 25,606 adet "reserve" koleksiyonundaki kitap ve ders notları).

Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, 2000 yılından bu yana *Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu* (ANKOS) kurucu üyesidir.

Bilkent Üniversitesi Kütüphanelerarası Ödünç Verme/Doküman Sağlama Hizmetinin amacı; kütüphane koleksiyonlarında bulunmayan kaynakların ödünç alınarak/verilerek ya da fotokopi hizmeti ile kullanıcıların bilgi gereksinimlerini karşılamaktır.

Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, kütüphanelerarası ödünç verme hizmetine kütüphanenin açıldığı yıl (1986) başlamış olup, o tarihten beri yurt içi ve yurt dışındaki üniversite ve kurum kütüphanelerinden gelen ödünç kitap ve doküman isteklerini karşılamaktadır. Ayrıca, Bilkent Üniversitesi'ndeki öğretim üyesi, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin koleksiyonda yer almayan istekleri de karşılanmaktadır. Kütüphanelerarası ödünç verme, 1993 yılında "Ödünç Verme Birimi"nden ayrılarak ayrı birim olarak hizmet vermeye başlamış, 2007 yılında yeni bir yapılanma ile "Okuyucu Hizmetleri" içerisinde yer almıştır. İlk yıllarda geleneksel basılı istek formlar kullanılırken, 1999'da yurt içerisindeki kütüphaneler için "[Kütüphanelerarası Ödünç Kitap-Makale İstek Formu](#)" oluşturulmuş ve web sayfasında hizmete sunulmuştur. Böylece, kütüphaneden, kullanıcı kodu alan üniversite kütüphaneleri isteklerini internet üzerinden yapmaya başlamıştır.

Kütüphane, BLISS'in kütüphanelerarası ödünç verme hizmeti için ayrı bir modülü olmaması nedeniyle "BLISS Ödünç Verme Modülü" kullanmaktadır. Kaynağın ödünç verileceği kurum ve üniversitelerin adres bilgileri ile sorumlu kütüphanecinin iletişim bilgileri sisteme kaydedilmektedir. Böylece, ödünç verilen kaynaklar kolayca izlenebilmektedir. Kütüphanelerarası ödünç vermede sorumlu kişi kütüphaneci olduğu için sistem ödünç alınan kaynakların ve iadesi yaklaşan kaynakların listesini sorumlu kütüphaneciye e-posta olarak göndermektedir.

Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, 2007 yılı sonu itibariyle Bilkent öğretim üyesi, yüksek lisans ve doktora öğrencileri dışında 155 adet kurum ve üniversite kütüphanesine ödünç kitap ve belge sağlayarak kütüphanelerarası ödünç verme hizmetini yerine getirmiştir.

Bilkent Üniversitesi akademik personeli ile doktora ve yüksek lisans öğrencileri Kütüphanelerarası Ödünç Verme ve Doküman Sağlama Hizmeti'nden yararlanabilmektedir. Bu kullanıcılar isteklerini kütüphaneye gelerek, fakülte kütüphanecisi aracılığıyla ya da Kütüphane Web sayfasındaki "[Kütüphanelerarası Ödünç Kitap /Makale İstek Formu](#)" nu doldurarak yapmaktadırlar. Kullanıcılar bir seferde en fazla 3 kaynak isteğinde bulunabilmektedir. Şehir içindeki kütüphane koleksiyonlarında bulunan kaynakları kendileri ödünç almakta ancak, doküman istekleri; ilgili kütüphaneci tarafından, kaynağın mevcut olduğu kütüphaneden fotokopi yolu ile sağlanmaktadır. Şehir dışındaki kütüphanelerde bulunan kaynakların geliş

süresi 3 gün, yurtdışından 7 günü bulmaktadır. Elbette bu süre, kaynağı gönderen kuruma ve postada geçen zaman göre değişiklik gösterebilmektedir.

Ödünç alınan kaynak veya sağlanan doküman kullanıcıya imza karşılığı verilmekte, istek yapan kullanıcı, kaynağı telif hakkını ihlal etmeden kullanmayı kabul etmektedir. Kütüphaneden çıkarılmasına izin verilmeyen kaynaklar, kütüphane içerisinde kullandırılmaktadır.

Yurtdışından, şehir dışından ve şehir içi protokol anlaşması olan kütüphanelerden ödünç alınan kaynağın kullanım süresi 30, anlaşması olmayan kütüphanelerden ödünç alınan kaynağın kullanım süresi ise 15 gündür. Ödünç alınan kaynağın iade süresinin uzatılması için, iade tarihinden 5 gün önce ilgili kişiye haber verilmesi gerekmektedir. Uzatma süresi ve sayısı kaynağın ödünç alındığı kütüphanenin kurallarına göre değişiklik göstermekte, kullanıcı, istek yaptığı kaynağı kullanım süresi içerisinde almazsa, aynı kaynak için istek yapamamaktadır.

Ödünç alınan kaynak teslim edildikten sonra kaybolması, hasar görmesi veya geç iade edilmesi halinde kullanıcı sorumlu tutulmakta böyle durumlarda kaynağın ödünç alındığı kütüphanenin kuralları geçerli sayılmaktadır.

Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi Kütüphanelerarası Ödünç Verme ve Doküman Sağlama Hizmeti'nden yurtiçindeki diğer üniversitelerin akademik personel, yüksek lisans ve doktora öğrencileri ile kütüphanesi bulunan resmi ve özel kurumlardan gelen kullanıcılar da yararlanabilmektedirler. Bu kullanıcılar da isteklerini basılı olan "Kütüphanelerarası İstek Formu" ya da Web sayfasındaki "[Kütüphanelerarası Ödünç Kitap-Makale İstek Formu](#)" doldurularak yapmaktadırlar.

Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi Referans, Rezerv, Halil İnalçık Koleksiyonu, Özel Koleksiyon, Avrupa Dokümantasyon Merkezi, Resmi Belgeler Koleksiyonu dışındaki kitaplar ödünç verilmekte, doküman fotokopisi gönderilmekte ancak kitap dışı materyal ödünç verilmemektedir. Sanat kitapları, yalnızca ilgili kütüphanelerin Güzel sanatlar Fakültesi, Mimarlık Fakültesi, İletişim Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümlerinde görev yapan akademik personele en fazla 2 kitap, şehir içi 15 gün, şehir dışı 30 gün süre ile ödünç verilmektedir.

Doküman isteğinde bulunan kütüphaneler Bilkent Üniversitesi hesabına depozit yatırmakta, ödünç istenen kitaplar ilgili kütüphanedeki yetkili kütüphaneci adına ödemeli olarak gönderilmekte ve istek yapan kurum kaynağın posta ücretini ödemektedir. Ödünç verilen kaynağın kaybolması, hasar görmesi veya geç iade edilmesi halinde kaynağın ödünç verildiği kütüphanedeki yetkili kişi sorumlu tutulmaktadır. Bu durumlarda ise Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi'nin Ödünç Verme Kuralları geçerli olmaktadır. Yurtdışı istekleri faks, e-posta ya da basılı form ile yapılmaktadır.

Yukarıda genel yapısı anlatılan Bilkent Üniversitesi kütüphanelerarası ödünç verme/alma hizmetine ilişkin olarak son beş yıldaki veriler aşağıdaki tablolarda (Tablo 1 ve Tablo 2) sunulmuştur.

Tablo 1. Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi Kütüphanelerarası Ödünç Verilen Kaynak Sayıları

YIL	KÜTÜPHANELERARASI ÖDÜNÇ VERİLEN			
	Kitap		Makale (Sayfa Sayısı)	
	Yurtiçi	Yurtdışı	Yurtiçi	Yurtdışı
2003	4 285	6	1 581	469
2004	4 442	16	1 278	106
2005	3 768	16	1 076	27
2006	3 336	17	986	-
2007	4 611	19	1 399	18
Toplam	20 442	74	6 320	620

Tablo 1 incelendiğinde dikkati çeken ilk nokta, Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi bu hizmet açısından daha çok “kitap” ödünç veren görünümündedir. Yıllara göre ödünç verilen kitap sayısının dört binler düzeyinde seyrettiği söylenebilir. Bu anlamda bir istikrar söz konusudur. Ancak, 2007 yılında yurtiçi ödünç verilen kitap sayısı bir önceki yıla göre önemli ölçüde artış göstermiştir. Yurtdışına ödünç verilen kitap sayısı düşük gibi görünmesine karşın bu hizmetin uluslararası düzeye taşındığını göstermesi açısından anlamlıdır. Ödünç verilen makalelere sayfa sayısı itibariyle bakıldığında yurtiçi ile yurt dışı arasında fark olduğu, ancak bu sayılarda da belirli bir dengenin tutturulduğu görülmektedir. 2006 ve 2007 yılları arasında kitaplara benzer anlamlı bir artışın olduğu gözlenmektedir.

Kütüphanenin sözü edilen hizmet çerçevesinde yurtiçi ve yurtdışı kütüphanelerden ödünç aldığı kitap ve makale sayılarına bakmak konuyu diğer boyutuyla irdelemek anlamına gelecektir.

Tablo 1. Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi Kütüphanelerarası Ödünç Alınan Kaynak Sayıları

YIL	KÜTÜPHANELERARASI ÖDÜNÇ ALINAN			
	Kitap		Makale (Sayfa Sayısı)	
	Yurtiçi	Yurtdışı	Yurtiçi	Yurtdışı
2003	2	149	6	596
2004	2	53	-	365
2005	17	66	-	632
2006	21	75	-	828
2007	83	83	1 299	1 273
Toplam	125	426	1 305	3 694

Bir önceki tablo ile karşılaştırıldığında Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi'nin daha çok “ödünç veren” kütüphane görünümünde olduğu anlaşılmaktadır. Yine de bu hizmet çerçevesinde

gereksinim duyulan kitap ve makaleler yurtiçi ve yurtdışı kütüphanelerden getirilmiştir. 2007 yılında hem kitap ve hem de makale olarak ödünç alma sayılarının ciddi oranda arttığı söylenebilir. 2007 yılının ödünç verme ve almada daha etkin bir yıl olduğu görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Kütüphanelerarası ödünç verme hizmeti bölgesel, ulusal ya da uluslar arası düzeyde bu alanda işbirliğinin en canlı ve uygulanabilir örneklerinden birisidir. Kaynaklarını akılcı biçimde kullanmak ve kullanıcılarının gereksinimlerini en üst düzeyde karşılamak isteyen kütüphaneler için bu hizmet türü kaçınılmaz bir işbirliği projesi olarak görünmektedir. Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi bu hizmeti kurumsallaştırmış ve belirli düzeyde yürütmektedir. Böylece hem kendisine hem de diğer kütüphanelere yararlı olmakta, katkı sağlamaktadır. Bu işbirliğinin diğer kütüphaneler tarafından da dikkate alınması ve hayata geçirilmesi önemli sayılmalıdır.

Bunların dışında etkin ve başarılı bir kütüphanelerarası ödünç verme hizmeti için;

- Kütüphanelerin iletişim ve bilgi teknolojileri alt yapılarının mutlaka güçlendirilmesi ve en son gelişmelere uygun duruma getirilmesi gerekmektedir. Çünkü, bu alandaki işbirliği de artık sözü edilen teknolojilerle gerçekleştirme yönünde gelişme eğilimi göstermektedir.
- Kütüphanelerarası ödünç verme/alma modülünü içeren kütüphane otomasyon sistemleri geliştirilmelidir.
- Kütüphanelerde bulunan bütün bilgi kaynaklarına ait bibliyografik bilgilerin kütüphane otomasyon sistemlerine girilmesi ve erişimin sağlanması bu işbirliği alanı için de giderek zorunluluk durumuna gelmektedir. Kütüphaneler öncelikle teknik altyapı anlamına gelen bu koşulu yaratmaya çalışmalıdır.
- Toplu katalogların oluşturulması kütüphanelerarası ödünç verme hizmeti için bir başka altyapısal gerekliliktir. Bu konudaki çabalar artırılmalıdır.
- Kütüphanelerarası ödünç verme hizmeti ile ilgili politika ve işlem tablolarının kütüphaneler tarafından hazırlanması hizmetin kurumsallaşması ve işbirliğinin kolaylaşması açısından çok önemli görünmektedir.
- Kütüphaneler bütçe hesaplamalarını yaparlarken kütüphanelerarası ödünç verme hizmeti için de pay ayırmalıdır.
- Bu hizmeti nitelikli, işini seven ve özellikle yurt dışı istekler için dil bilen personelin çalıştırılması ayrıntı gibi görünmesine karşın işin verimliliği için gereklidir.

Kaynaklarını son derece dikkatli kullanmak zorunda olan, israf lüksü olmayan ülkeler ve kütüphaneler için kütüphanelerarası ödünç verme hizmeti üzerine bir kez daha düşünmek yerinde olacaktır. Kütüphaneler, geleceklere için ulusal ve uluslararası işbirliği alanlarını genişletmek durumundadırlar.

Kaynakça

- Akbaytürk, Tuba. (2003). Türkiye'deki Konsorsiyumların Kütüphanelerde Satın Alma Üzerine Etkisi. *Türk Kütüphaneciliği*, 17 (3), 248.
- Artukoğlu, Adil. (1973). *Türkiye'de Kütüphanelerarası İşbirliği*. (Yayımlanmamış doçentlik tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Aybaş, Osman Tekin. (1967). *Kütüphanelerarası İşbirliği (Inter-Library Cooperation)*. Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği
- Boisse, J. A. (1995). "Library cooperation: a remedy but not a panacea", *IFLA Journal* 21 (2): 89-93.
- Boucher, Virginia. (1997). *Interlibrary Loan Practices Handbook*. 2nd. Ed. Chicago: American Library Association.

- Cornish, Graham P., Gallico, Alison.(Editor). (1988). "Interlending and document supply": *Proceedings of the First International Conference held in London, November 1988*.United Kingdom: IFLA
- Cummings, A M. ve diğ erleri (1992). *University Libraries and Scholarly Communication*. [Y.y.]: Association of Research Libraries.
- Çelik, Ahmet. (1990). *Türkiye 'de Üniversite Kütüphaneleri Bilgi Ağı Kurulmasına İlişkin Sorunlar*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Çömlekçi, Kamil. (1999). "Teknolojik gelişmelerin bilgi merkezlerine yansımalarının işbirliği açısından değerlendirilmesi". *21. Yüzyıla Doğ ru Türk Kütüphaneciliği* içinde (89-95 ss). Haz. Özlem Bayram, Erhan Erkan, Erol Yılmaz. Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Demir, Güler. (1991). *Kütüphanelerarası Ödünç Verme*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Grötschel, M. Ve J. Lügger.(1995). *Scientific Communication at Turning Point: Libraries in the Time of Global Electronic Networks*. Berlin: Konrad-Zuse Zentrum für Informationstechnik
- Hilyer, Lee Andrew. (2002). *Interlibrary Loan and Document Delivery in the Larger academic Library: a Guide for University research and larger Public Libraries*. Binghamton, NY: The Haworth Pres.
- Hilyer, Lee Andrew. (2006). *Interlibrary Loan and Document Delivery: Best Practices for Operating and Managing Interlibrary Loan Services in All Libraries*. Birmingham, NY: The Haworth Press.
- Konya, Ümit. (1999). "Üniversite Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanları toplantıları ve bir analiz", *21. Yüzyılda Üniversite Kütüphanelerimiz Sempozyumu Bildirileri (22-24 Ekim 1998)* içinde (138-144 ss). Haz.Ender Bilal. İstanbul: Trakya Üniversitesi
- Küçük, M. E. ve diğ erleri (2004). "Türkiye 'de Kütüphanelerarası işbirliği üzerine bir değerlendirme", *Türk Kütüphaneciliği* 18 (2): 119-134.
- Küçükçan, Berrin., I. Erdal ve, Y. Gülten (2007). *Kütüphanelerarası İşbirliği*, [Çevrimiçi] internet.cervantes.es/internetcentros/biblioteca/Coobiblioestambul/Ktphanelerarası%20isb..ppt. (3 Aralık 2007)
- Markley, Anne Ethelyn. (1961). "Kütüphaneler arası işbirliği konusunda notlar", *Türk Kütüphaneciliği*, 1 (1):25
- Scepanski, J. M. (2001). "Kütüphanelerarası işbirliğ inin gerçekleştirilmeyen vaadi", *Türk Kütüphaneciliği*, 15 (2): 194-204.
- Smith, Malcom. (1993). "Resource Sharing". *In World Encyclopedia of Library and İnformation Services*, ed. R. Wedgeworth. Chicago: American Library Association.
- TDK. (1983). *Türkçe Sözlük*. 7. bs. Ankara: TDK.
- Tonta, Yaş ar. (1987) "Interlending Services in Turkish University Libraries". *Interlending and Document Supply Center*, 15(4): 122
- Tonta, Yaş ar. (1997). "Kütüphanelerarası işbirliği ve bilgi kaynaklarının etkin kullanımı", *H.Ü. Kütüphanecilik Bölümü 25Yıl'a Armağ an* içinde (100-108 ss.). Haz. Bülent Yılmaz. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü.
- Tonta, Yaş ar. (1999). "Kütüphanelerarası işbirliğ inin neresindeyiz?", *Bilginin Serüveni: Dünü, Bugünü, Yarını. Türk Kütüphaneciler Derneğ inin Kuruluş unun 50. Yılı Ulusla arası Sempozyum Bildirileri 17-21 Kasım 1999* içinde (493-514 ss.). Ankara: TKD.
- Tuncer, Nilüfer.(1988). "Belge Sağ layan Kuruluş lar YÖK Dokümantasyon Merkezi ve BLDSC", *Türk Kütüphaneciliği*, 2 (2): 57